

Χώρας αειχώρος

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ, ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΤΟΜΟΣ 5
VOLUME 5

ΤΕΥΧΟΣ 2
ISSUE 2

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2006
NOVEMBER 2006

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ - Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
*Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης*

ΚΟΚΚΩΣΗΣ ΧΑΡΗΣ

ΜΠΕΡΙΑΤΟΣ ΗΛΙΑΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΠΕΤΡΑΚΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ

ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΔΕΦΝΕΡ ΑΛΕΞΗΣ

ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Αραβαντινός Αθανάσιος	- ΕΜΠ
Ανδρικόπουλος Ανδρέας	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Βασενχόβεν Λουδοβίκος	- ΕΜΠ
Γιαννακούρου Τζίνα	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Γιαννιάς Δημήτρης	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δελλαδέτσιμας Παύλος	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Δεμαθάς Ζαχαρίας	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Ιωαννίδης Γιάννης	- Tufts University, USA
Καλογήρου Νίκος	- ΑΠΘ
Καρύδης Δημήτρης	- ΕΜΠ
Κοσμόπουλος Πάνος	- ΔΠΘ
Κουκλέλη Ελένη	- University of California, USA
Λαμπριανίδης Λόης	- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λουκάκης Παύλος	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Λουρή Ελένη	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μαντουβάλου Μαρία	- ΕΜΠ
Μελαχροινός Κώστας	- University of London, Queen Mary, UK
Μοδινός Μιχάλης	- Εθν. Κέντρο Περιβ. και Αειψ. Ανάπτυξης (ΕΚΠΑΑ)
Μπριασούλη Ελένη	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Παπαθεοδώρου Ανδρέας	- University of Surrey, UK
Παππάς Βασίλης	- Πανεπιστήμιο Πατρών
Πρεβελάκης Γεώργιος-Στυλ.	- Universite de Paris I, France
Φωτόπουλος Γιώργος	- Πανεπιστήμιο Πατρών
Χαστάογλου Βίλμα	- ΑΠΘ

Διεύθυνση:

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας

και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ

Πεδίον Άρεως, 38334 ΒΟΛΟΣ

<http://www.prd.uth.gr/aeihoros> e-mail: aeihoros@prd.uth.gr

τηλ.: 24210 – 74456 fax: 24210 – 74388

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Επιστημονικό Περιοδικό

αειχώρας

Επιμέλεια έκδοσης: Άννα Σαμαρίνα — Παναγιώτης Πανταζής
Λαγού: Παναγιώτης Πανταζής
Σχεδιασμός εξωφύλλου: Γιώργος Παρασκευάς — Παναγιώτης Πανταζής
Εκτύπωση: Αλέκος Ξουράφας
Κεντρική διάθεση: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Περιεχόμενα

Βλαστός Θ., Αθανασόπουλος Κ.	4
Εμπόδια για τη συμμετοχή των κατοίκων σε σχεδιασμούς βιώσιμης κινητικότητας: Η περίπτωση του τραμ στην Αθήνα	
Λύκος Μ.	26
Το "μπτροπολιτικό όριο" στην Ελλάδα με γνώμονα τη διεθνή εμπειρία	
Καλλιώρας Δ.	46
Πρότυπα περιφερειακής ανάπτυξης των Νέων Κρατών-Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η ετερογενής επίδραση της Γεωγραφίας	
Πολύζος Σ.	68
Οι μεταναστευτικές ροές προς την Ελλάδα: Ανάλυση προσδιοριστικών παραγόντων, τυπολογία περιφερειών υποδοχής και κωρών προέλευσης	
Καραγάνης Ε., Μιμής Α.	104
Εφαρμογή των πολλαπλασιαστικά σταθμισμένων διαγραμμάτων Νογοποι στην ανάπτυξη του δικτύου τραπεζών	
ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	
Μιχάλαϊνα Ευ., Χριστοπούλου Ο.	122
Ενεργειακή και τουριστική στρατηγική ανάπτυξης στη Νήσο Σκόπελο	

Ενεργειακή και τουριστική στρατηγική ανάπτυξης στη Νήσο Σκόπελο

Ευανθία Μιχάλαϊνα

Ειδική Επιστήμων, Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας

Όλγα Χριστοπούλου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στις μέρες μας η τουριστική πολιτική σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, αποσκοπεί στη βελτίωση των υφιστάμενων υποδομών, στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, και στην προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού, αλλά πάντα αποδίδοντας έμφαση σε περιβαλλοντικά ζητήματα. Ταυτόχρονα, η ενημέρωση του κοινού, οδηγεί συνεχώς σε αυξημένη ζήτηση περιβαλλοντικά φιλικών υπηρεσιών (Karagiorgas κ.ά., 2007), ενώ η διεθνής επιστημονική κοινότητα δραστηριοποιείται ιδιαίτερα έντονα στην εύρεση τρόπων μείωσης των χρησιμοποιούμενων ποσοτήτων ενέργειας και φυσικών πόρων, καθώς και των παραγόμενων απορριμμάτων και ρύπων που προκύπτουν από την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών (Kelly κ.ά., 2007).

Συνδυάζοντας το γεγονός ότι τα περισσότερα νησιά παγκοσμίως (συμπεριλαμβανομένων και των Ελληνικών) εξαρτώνται από την εισαγωγή κυρίως πετρελαίου και των σχετικών προϊόντων (Chen κ.ά., 2007), με το ότι η ενεργειακή κατανάλωση των ξενοδοχείων στην Ελλάδα κατατάσσεται ανάμεσα στις υψηλότερες σε Ευρωπαϊκό επίπεδο –π.χ. στην Ιταλία η κατανάλωση ανέρχεται σε 215 kWh/m², στην Ισπανία σε 287 kWh/m², στην Ελλάδα σε 280-287 kWh/m² και στη Γαλλία σε 420 kWh/m² (Argiriou κ.ά., 1991)– είναι προφανές ότι η λύση της παραγωγής ενέργειας από φυσικούς πόρους αρχίζει να αποκτά βαρύνουσα σημασία για τα Ελληνικά νησιά. Άλλωστε, σύμφωνα με το Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ) τα νησιά χαρακτηρίζονται ως "ευαίσθητα οικοσυστήματα" (ΣτΕ, 1996 και 1998) που θα πρέπει να επιδέχονται "ήπιας" ενεργειακής μεταχείρισης (ΣτΕ, 2000).

Η υπόθεση αυτή φαίνεται να επαληθεύεται από νησιώτικες περιοχές παγκοσμίως: Στα Κανάρια νησιά, η χρήση αιολικής και ηλιακής (φωτοβολταϊκής και θερμικής) ενέργειας, παρουσιάζουν συνεχιζόμενη ετήσια αύξηση.

Στη νήσο Madeira έχουμε έντονη παρουσία υδροηλεκτρικής και αιολικής ενέργειας: Συγκεκριμένα, το 1996, οι ανανεώσιμες μορφές ενέργειας κάλυπταν το 33% της συνολικής ηλεκτρικής παραγωγής, με συνέπεια να παρατηρείται μειωμένη περιβαλλοντική ρύπανση. Στα νησιά Cape Verde η βιομάζα αντιπροσωπεύει το 37,4% της συνολικής κατανάλωσης ενέργειας, ενώ τρία αιολικά πάρκα αντιπροσωπεύουν το 3% της συνολικής εγκατεστημένης ηλεκτρικής ενέργειας (Chen κ.ά., 2007). Από επιχειρηματικής άποψης, ο τομέας παροχής τουριστικών υπηρεσιών δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το θέμα της φιλοπεριβαλλοντικής ενεργειακής πολιτικής: Επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται στο χώρο παροχής τουριστικών υπηρεσιών (κυρίως στον ξενοδοχειακό τομέα) σημειώνουν το υψηλότερο ποσοστό θετικής ανταπόκρισης σχετικά με τα οφέλη των τεχνολογιών ανανεώσιμης ενέργειας (Dalton κ.ά., 2007), συμφωνώντας με τον Edgar (Edgar στον Dalton κ.ά., 2007), στο ότι πολύ μεγάλες τουριστικές επιχειρήσεις θεωρούν τις φιλοπεριβαλλοντικές πρωτοβουλίες σημαντικό συστατικό της γενικής επιχειρησιακής στρατηγικής. Αντίθετα, οι επιχειρηματίες μικρών τουριστικών μονάδων, παρουσιάζουν τη χαμηλότερη αναλογία θετικής ανταπόκρισης στις ΑΠΕ. Αυτή η διαφοροποίηση μπορεί να ερμηνευθεί από το γεγονός ότι εξαιτίας του μικρού μεγέθους τους, θεωρούν ότι έχουν μικρή επίδραση στην ποιότητα του περιβάλλοντος και άρα μπορούν να εξαιρεθούν από οποιεσδήποτε περιβαλλοντικές υποχρεώσεις-δεσμεύσεις.

Η έρευνα που ακολουθεί αφορά ακριβώς τον τομέα παροχής υπηρεσιών και συγκεκριμένα την προσέγγιση τουριστικής αιεφόρου ανάπτυξης μέσω της χρήσης ανανεώσιμων μορφών ενέργειας. Ειδικοί στόχοι του παρόντος άρθρου είναι:

- α. η εξέταση των κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών τάσεων που σχετίζονται με την ένταξη των έργων και των εξοπλισμών ΑΠΕ στην περιοχή ενός μεσογειακού, Ελληνικού νησιού που χαρακτηρίζεται από γεωγραφική απομόνωση, γεωγραφικά "περιορισμένα" όρια, αυθεντικό κοινωνικό ιστό, συγκεκριμένη αξιοποίηση τοπικών (φυσικών, πολιτισμικών και οικονομικών) πόρων, τουριστική προσέλκυση και ιστορική κληρονομιά εμπλουτισμένη με σύγχρονες εξελίξεις, και
- β. η διερεύνηση της σχέσης καινοτόμων ενεργειακών εξοπλισμών και της αιεφόρου τουριστικής ανάπτυξης στο νησί.

Περιοχή της μελέτης μας είναι η νήσος Σκόπελος, ενώ η εργασία μας θα διαρθρωθεί σε δύο βασικά μέρη: Στο πρώτο μέρος, θα παρουσιασθούν τα γεωγραφικά, οικονομικά, δημογραφικά και περιβαλλοντικά δεδομένα της περιοχής, καθώς και το ενεργειακό

profile και οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται για τις ΑΠΕ. Στο δεύτερο μέρος θα προσεγγισθεί μια ενεργειακή στρατηγική βασιζόμενη στις ιδιαιτερότητες της νήσου Σκοπέλου με στόχο την αειφόρο τουριστική της ανάπτυξη.

2. ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Το Ελληνικό νησί της Σκοπέλου βρίσκεται βορειοανατολικά της περιφέρειας Θεσσαλίας και ανήκει στο σύμπλεγμα των Σποράδων (μαζί με τη Σκιάθο και την Αλόνησο). Με επιφάνεια 97 τ.χλμ., υψόμετρο 688 μ. και ακτογραμμή 67 χλμ. και πληθυσμό 4.696 κατοίκους (δεδομένα 2001), πρόκειται για το μεγαλύτερο νησί των Βόρειων Σποράδων. Περιλαμβάνει δύο κύριους οικισμούς, τη Σκόπελο (βορειοανατολικά) και τη Γλώσσα (Βορειοδυτικά), καθώς και μικρά χωριά στα ανατολικά, ενώ αραιοκατοικημένες είναι βασικά δύο ζώνες: το ορεινό κέντρο του και η νοτιοανατολική πλευρά του νησιού. Η θαλάσσια επικοινωνία γίνεται κυρίως μέσω των λιμανιών της Σκοπέλου και της Γλώσσας. Οι αστικοί πόλοι είναι ενωμένοι μεταξύ τους με οδική υποδομή, η δε εμπορική κίνηση, εμφανίζεται κυρίως γύρω από τον οικισμό της Σκοπέλου, με κίνηση κυρίως προσανατολισμένη στην Ηπειρωτική Ελλάδα και στα υπόλοιπα νησιά των Σποράδων.

Το νησί έχει σταθερό πληθυσμό 4.700 κατοίκων (η πλειοψηφία του οποίου διαμένει στον οικισμό της Σκοπέλου), ενώ η ηλικιακή πυραμίδα εμφανίζεται ισορροπημένη, με σημαντικό ποσοστό νέων (25-35 ετών). Η τουριστική κίνηση είναι πολύ αυξημένη στο νησί (ετήσιες επισκέψεις 38.000 ατόμων), κάτι το οποίο οφείλεται εν μέρει στο αεροδρόμιο της Σκιάθου. Οι μόνιμοι μετανάστες (κυρίως Αλβανοί) ανέρχονται σε μεγάλα ποσοστά και απασχολούνται κυρίως στις αγροκαλλιέργειες και τα τοπικά εργαστήρια. Το 11% της τουριστικής κίνησης αποτελείται από επισκέπτες άλλων χωρών (AgroParisTech – ENGREF, 2007).

Σε ό,τι αφορά την αρχιτεκτονική του νησιού, η διαφύλαξη του παραδοσιακού τρόπου κτισίματος είναι εντυπωσιακή αφενός χάρη σε υφιστάμενους αρχιτεκτονικούς κανόνες (στα αστικά κέντρα) και αφετέρου χάρη στον ίδιο έλεγχο από τους κατοίκους σε ό,τι αφορά τις αγροτικές ζώνες. Επί του παρόντος, αναπτύσσεται πολεοδομικό σχέδιο στην πόλη της Σκοπέλου, όπου θα καθορισθούν οι χρήσεις γης. Η δε θρησκευτική παράδοση καθιστά έντονη την παρουσία της με 35 εκκλησίες και 7 μοναστήρια (AgroParisTech – ENGREF, 2007).

Ποιοτικά εργαστήρια χειροτεχνίας, διάσπαρτα στο νησί, αποσκοπούν στη διαφύλαξη της πολιτισμικής κληρονομιάς, ενώ αξίζει να σημειωθεί η συνύπαρξη εργαστηρίων αντικειμένων τέχνης (π.χ. αγγειοπλαστικής) και παραδοσιακών εργαστηρίων παραγωγής εργαλείων και σκευών καθημερινής χρήσης. Όπως συμβαίνει για την πλειοψηφία των Ελληνικών νησιών, τα στοιχεία της αλληλεγγύης μεταξύ των Ελλήνων νησιωτών καθώς

και η εμμονή τους στη διαφύλαξη της τοπικής ταυτότητας, παράδοσης και πατρογονικής κληρονομιάς είναι έντονα και διατηρούνται κυρίως χάρη στα υφιστάμενα ισχυρά οικογενειακά δίκτυα καθώς και χάρη στις διαπροσωπικές σχέσεις και ανταλλαγές μεταξύ των κατοίκων του νησιού. Η οργάνωση ωστόσο και προώθηση των έργων τέχνης και προϊόντων των εργαστηρίων είναι αδύναμη, απόρροια εν μέρει της περιορισμένης δυνατότητας τοπικής επιμόρφωσης.

Τα δάση κυριαρχούν στη Σκόπελο (σε ποσοστό 49% επί της συνολικής της έκτασης) και στην πλειοψηφία τους αποτελούν ιδιωτικές εκτάσεις. Στις μέρες μας, ελάχιστα αξιοποιούνται, σε αντίθεση με το παρελθόν όπου το ξύλο των δασών χρησιμοποιείτο για την πευκορετσίνα του, αλλά και για την κατασκευή σκαριών (η Σκόπελος ήταν γνωστή για τη ναυτική της δραστηριότητα). Πλέον ο ρόλος των δασών είναι κυρίως αισθητικός, το δε δασικό κτηματολόγιο είναι σε εξέλιξη. Ιδιαίτερες περιβαλλοντικές πιέσεις δεν παρατηρήθηκαν, εκτός από μια μερική υποβάθμιση των τοπίων λόγω της συσσώρευσης πληθυσμού και των αποβλήτων. Εν τούτοις, δυστυχώς, και παρά την ευαισθησία των κατοίκων για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, κανένα συγκεκριμένο μέτρο προστασίας δεν παρατηρήθηκε, εκτός από κάποιες –κεντρικά κατευθυνόμενες– προσπάθειες (διαφύλαξη θαλασσών, Natura 2000). Σε ό,τι αφορά το νερό, προς το παρόν οι προμήθειες κρίνονται επαρκείς, υπάρχει ωστόσο μια ανησυχία για τη μελλοντική πιθανότητα ανεπάρκειας νερού, η οποία συνδέεται με την προβλεπόμενη αύξηση της τουριστικής πίεσης, τόσο άμεσα (αύξηση της κατανάλωσης πόσιμου νερού) όσο έμμεσα (αύξηση χρήσης νερού σε όλους τους τομείς που συνδέονται με τον τουρισμό). Πιθανά προβλήματα ξηρασίας μπορεί να είναι ένα από τα άμεσα αποτελέσματα, ενώ ήδη συζητούνται μέτρα ρύθμισης του προβλήματος (όπως για παράδειγμα η κατασκευή δεξαμενών ή η αφαλάτωση).

Η οικονομική ανάπτυξη της Σκοπέλου γνώρισε τρεις φάσεις (AgroParisTech – ENGREF, 2007): Από τον 16ο έως τα τέλη του 19ου αιώνα, το νησί φημιζόταν για τα ναυπηγεία του, καθώς και για τη δραστηριοποίησή του επί των αμπελοκαλλιέργειών. Από τις αρχές του 20ου αιώνα έως τη δεκαετία του 1960, η αγροκαλλιέργεια εμπορευματοποιήθηκε, κυρίως λόγω της εισαγωγής ποικιλιών δαμάσκηνου. Η πολύ καλή του προσαρμογή στο νησί, επέτρεψε την εμπορευματοποίησή του σε όλη την Ηπειρωτική Ελλάδα. Παράλληλα, οι υπόλοιπες δενδροκαλλιέργειες¹, καθώς και η κτηνοτροφία, αποτέλεσαν αποδοτικές οικονομικές δραστηριότητες. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, ο τουρισμός αρχίζει προοδευτικά να αναπτύσσεται, με την κτηνοτροφία και τη δενδροκαλλιέργεια να αναπτύσσονται επίσης με μειωμένους, ωστόσο, ρυθμούς. Ως δευτερεύουσες οικονομικές δραστηριότητες στο νησί, εμφανίζεται η αλιεία και η παραγωγή μελιού ενώ ταυτόχρονα

¹ Η καλλιέργεια του δαμάσκηνου στη Σκόπελο, συνεχίστηκε για: α) την αξιοποίηση των προσπαθειών του παρελθόντος που οδήγησαν στο δαμάσκηνο εξαιρετικής ποιότητας και για β) τη συγκράτηση της τιμής σε ένα αποδεκτό επίπεδο.

υπάρχουν έντονα στοιχεία ενασχόλησης με χειρωνακτικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες. Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι παρατηρείται κάποιος ανταγωνισμός ανάμεσα στους δύο κύριους οικισμούς του νησιού (τη Σκόπελο και τη Γλώσσα) αν και αν και η οικονομική συνεργασία ανάμεσα στους δύο βασικούς πόλους του νησιού εμφανίζεται περιορισμένη (AgroParisTech – ENGREF, 2007).

Σε όλες αυτές τις δραστηριότητες, παρατηρείται μια πολύ καλή αξιοποίηση των αγροτικών, τουριστικών και καλλιτεχνικών πόρων, η ύπαρξη πλούσιων πρώτων υλών και το στοιχείο της παραδοσιακής τεχνογνωσίας, κλειστά (οικογενειακά) εμπορικά κυκλώματα και ικανοποιητική ικανότητα προσαρμογής της προσφοράς στη ζήτηση. Οι τοπικοί φορείς προσπαθούν να συνδέσουν την ανάπτυξη των παραδοσιακών δραστηριοτήτων με αυτή του τουρισμού. Αυτή η συνεργασία είναι πολύπλοκη και εύθραυστη αλλά –όπως θα δούμε στη συνέχεια– μπορεί να εγγυηθεί μία αειφόρο τοπική ανάπτυξη, έτσι ώστε να διατηρηθεί ταυτόχρονα ο αυθεντικός χαρακτήρας του νησιού και να επιτευχθεί μία ισορροπημένη οικονομία.

Οι προαναφερθείσες εξελίξεις στις οικονομικές δραστηριότητες του νησιού, επέφεραν τη μερική μεταφορά της απασχόλησης του ενεργού πληθυσμού από την αγροκαλλιέργεια στον τουρισμό. Αρχικά, οι πρώτοι τουρίστες αφορούσαν κυρίως ένα κοινό διανοούμενων, ενώ στις μέρες μας εμφανίζεται η μορφή του μαζικού τουρισμού, κυρίως κατά τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο. Πιο συγκεκριμένα, σε ό,τι αφορά τον τουρισμό της Σκοπέλου, σημαντικό ποσοστό των επισκεπτών κατάγεται από την Αθήνα και προτιμούν το νησί για τα σαββατοκύριακά τους λόγω του έντονου πράσινου χαρακτήρα του που έρχεται σε αντίθεση με το βραχώδες ανάγλυφο της πλειοψηφίας των νησιών του Αιγαίου, ενώ οι ξένοι τουρίστες φθάνουν κυρίως από το αεροδρόμιο της Σκιάθου. Οι επισκέπτες ενδιαφέρονται έντονα για την κληρονομιά του νησιού, και για τις φυσικές δραστηριότητες που προσφέρει. Μεγάλο μέρος της οικονομικής δραστηριότητας του νησιού, διαρθρώνεται γύρω από τον τουρισμό: Οι κάτοικοι της Σκοπέλου, εμφανίζουν όλο και μεγαλύτερη διάθεση αποτίμησης σε χρηματικούς όρους των παραγωγικών τους δραστηριοτήτων, φροντίζοντας να τις συνδέσουν με την τουριστική ανάπτυξη, ενώ οι Συνεταιρισμοί Γυναικών, για παράδειγμα, οργανώνονται και προωθούν τοπικά προϊόντα στους τουρίστες. Οι δε ασχολούμενοι με αγροτικές ή κτηνοτροφικές δραστηριότητες φροντίζουν να προωθούν τα παράγωγα προϊόντα τους στην τουριστική αγορά, αλλά και να τη διευρύνουν, προσφέροντας δωμάτια προς ενοικίαση, κ.λπ. Τα παραπάνω στοιχεία, καθώς και η επιθυμία των κατοίκων για τη δημιουργία πολλαπλών πόλων τουριστικών ροών, δημιουργούν τις αναγκαίες και ικανές συνθήκες για την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού (οικοτουρισμού, εκκλησιαστικού τουρισμού, αθλητικού τουρισμού, κ.λπ.)

Η πολυαπασχόληση είναι κυρίαρχη (π.χ. τεχνίτες που προτείνουν δωμάτια για τους επισκέπτες, εστιατόρες που παράλληλα είναι κτηνοτρόφοι, κλπ.), ενώ παρατηρείται η αύξηση του επιπέδου μόρφωσης των γυναικών και η συνέχιση της άσκησης παραδοσιακών επαγγελματικών δραστηριοτήτων. Η ικανότητα ευελιξίας και προσαρμοστικότητας των Σκοπελιτών στις νέες συνθήκες θα πρέπει να σημειωθεί, οι δε μετανάστες παίζουν έναν διόλου ευκαταφρόνητο ρόλο στον αγροτικό και οικοδομικό τομέα. Στο νησί, ευνοείται επίσης μια πολιτική επιστροφής των νέων στο νησί, με την ύπαρξη νέων μορφών εργασίας, κλπ. και παρατηρείται η εισχώρηση επιχειρηματικών στοιχείων στους τοπικούς συνεταιρισμούς, ενώ πολύ πρόσφατα άρχισε να υιοθετείται ένα μοντέλο μετάβασης από την άτυπη "οικογενειακή" οικονομία, σε μια δομημένη οικονομία που προτείνει την πώληση τοπικών προϊόντων καθόλη τη διάρκεια του έτους (π.χ. ο συνεταιρισμός γυναικών στη Γλώσσα προσφέρει τα προϊόντα του σε πολιτιστικές εκδηλώσεις κατά τη διάρκεια του χειμώνα, και ως τουριστικά προϊόντα σε τουρίστες το καλοκαίρι, σε ειδικό χώρο φιλοξενίας με οργανωμένο λογισμικό σύστημα και χρηματοδότηση υποβοηθούμενη από Ευρωπαϊκούς πόρους). Μέρος της τοπικής παραγωγής χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι τοπικές κοινωνίες ενημερώνονται για τις επιδοτήσεις αυτές από την αρμόδια Περιφέρεια, η οποία ενημερώνεται με τη σειρά της από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας. Στη Σκόπελο, λειτουργεί γραφείο διαχείρισης Ευρωπαϊκών επιδοτήσεων, το οποίο ασχολείται με την οργάνωση των επιδοτήσεων, τον προσδιορισμό προτεραιοτήτων, τη δυνατότητα απόδειξης απορρόφησης Κοινοτικών κονδυλίων, κ.λπ. Οι δε επιδοτήσεις διοχετεύονται κυρίως στη συντήρηση παρά στην εξάπλωση των αγροκαλλιεργειών, καθώς το ενδιαφέρον των νέων παραμένει περιορισμένο για την περαιτέρω ανάπτυξη αυτού του τομέα. Αντίστοιχα, στην αλιεία, η πλειονότητα των αλιευτικών εξοπλισμών βελτιώθηκε χάρη στην οικονομική υποστήριξη των Ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων, γεγονός που έδωσε ώθηση στην παραγωγική αυτή δραστηριότητα, η οποία ωστόσο αναπτύσσεται επίσης με βραδείς ρυθμούς, λόγω της χωροθέτησης του λιμανιού στο βόρειο τμήμα του νησιού, το οποίο βάλλεται από ισχυρούς ανέμους.

Παράλληλα, το παραδοσιακό κοινωνικό σύστημα, χαρακτηριστικό των μικρών νησιών, το οποίο βασίζεται στην αλληλεγγύη και στη σπουδαιότητα του οικογενειακού κύκλου, φαίνεται να διατηρείται σε ισχύ. Το ενδιαφέρον του ενεργού πληθυσμού προς τους τομείς του τουρισμού και του εμπορίου δεν λειτουργεί (προς το παρόν) εις βάρος των λοιπών παραγωγικών δραστηριοτήτων. Αντιθέτως, οι κάτοικοι δείχνουν ευαισθητοποιημένοι για την ανάγκη ανάπτυξης ποιοτικού τουρισμού και διαφοροποίησης του τουριστικού προϊόντος που θα βασίζεται στα συγκριτικά πλεονεκτήματα του νησιού (Michalena, 2007). Άλλωστε, σύμφωνα με σχετική έρευνα για την τουριστική προσφορά και ζήτηση με στόχο την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού στη Σκόπελο, προκύπτει ότι οι εναλλα-

κτικές (ποιοτικές) μορφές τουρισμού, δηλαδή αυτές που βασίζονται στην αξιοποίηση του φυσικού και ανθρωπογενούς κάλλους του νησιού, αποτελούν επιδίωξη και των επισκεπτών του νησιού (Κουτσερή, 2005).

Σε επίπεδο τοπικής διακυβέρνησης, οι δημοτικές αρχές υποστηρίζουν όλες τις κοινωνικές ομάδες του νησιού και οι εναλλαγές προσώπων και πολιτικών σε τοπικό επίπεδο δεν επηρεάζει τη συνέχεια των σχεδίων τοπικής ανάπτυξης. Έτσι, οι δράσεις της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, διαδέχονται η μία την άλλη με συνέπεια και συνέχεια, γεγονός που διευκολύνει την τοπική διακυβέρνηση. Εξάλλου, το όραμα είναι κοινό: όλες οι πολιτικές απόψεις συγκλίνουν στο γεγονός ότι στα ερχόμενα πέντε χρόνια, τα πρώτα αποτελέσματα των στρατηγικών τους θα είναι ορατά και ότι μακροπρόθεσμα η τουριστική ανάπτυξη θα είναι ποιοτική (και όχι ποσοτική). Αυτή η ανάπτυξη, θα βασίζεται στην ισορροπία ανάμεσα στους τρεις τομείς παραγωγικής δραστηριοποίησης (πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή), καθώς και στην επέκταση της τουριστικής δραστηριοποίησης καθόλη τη διάρκεια του έτους.

3. ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ

Στον ενεργειακό τομέα, το νησί είναι διασυνδεδεμένο με την Ηπειρωτική Ελλάδα (με το Βόλο συγκεκριμένα) και ως εκ τούτου τροφοδοτείται πιθανότητα από λιγνίτη. Σε ότι αφορά τη χρήση φυσικών ενεργειακών πόρων (που δε λαμβάνει χώρα προς το παρόν), οι κάτοικοι δεν είναι ενάντιοι στην αξιοποίησή τους, τονίζουν ωστόσο ότι αυτή θα πρέπει να γίνει με γνώμονα το σεβασμό προς τους κατοίκους, το περιβάλλον και την πολιτισμική κληρονομιά. Σε αυτό το πλαίσιο, οι τοπικές αρχές έχουν δείξει αρχικό ενδιαφέρον ανάπτυξης της αιολικής ενέργειας, λόγω της υποχρέωσης καταβολής εκ νόμου του 3% των εσόδων των επενδυτών στα ταμεία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης των Δήμων και Κοινοτήτων στα εδάφη των οποίων εγείρονται τα αιολικά πάρκα (ν. 3468/06). Το γεγονός αυτό καταδεικνύει τη βαρύνουσα σημασία που αποδίδει η Τοπική Αυτοδιοίκηση στα οικονομικά κίνητρα τα παρεχόμενα από την εθνική ενεργειακή πολιτική. Οι Τοπικές Αρχές της Σκοπέλου, φαίνεται να έχουν ήδη επιλέξει τις κατάλληλες περιοχές ένταξης ανεμογεννητριών (με άγνωστα –ωστόσο– κριτήρια) (Michalena, 2007). Το ηλιακό δυναμικό είναι επίσης έντονο και υποψήφιο προς εκμετάλλευση για την παραγωγή ενέργειας στο νησί, ενώ σχετικά με τη δυνατότητα ανάπτυξης άλλων μορφών ΑΠΕ, οι Τοπικές Αρχές είναι σχετικά ενήμερες, θεωρούν ωστόσο ότι τα έργα βιομάζας/βιοαερίου χρειάζονται εκτάσεις και ποσότητες αποβλήτων τις οποίες το νησί δεν διαθέτει. Πεδία γεωθερμίας δεν έχουν ανιχνευθεί στο νησί.

Η ως άνω ενημέρωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης της Σκοπέλου, έρχεται σε ευχάριστη αντίθεση με αντίστοιχα συμπεράσματα που είχαν αποκαλύψει έρευνες σε νησιά

με αντίστοιχα με τη Σκόπελο, δημογραφικά, χαρακτηριστικά, όπως για παράδειγμα στη Μήλο (νησί με 4.771 κατοίκους) και στην Άνδρο (νησί με 3.793 κατοίκους), κατά το έτος 2005 (Πολύζου κ.ά., 2005) και (Βασταρδή κ.ά., 2005). Σύμφωνα με τις έρευνες εκείνες, το 65% περίπου των κατοίκων της Μήλου για παράδειγμα, φαίνονταν πεπεισμένοι για την αρνητική επίδραση της γεωθερμίας στις αγροκαλλιέργειες και στις δενδροκαλλιέργειες, επηρεασμένοι από την ατυχή απόπειρα εκμετάλλευσης γεωθερμικού πεδίου στο νησί κατά τη δεκαετία του 1980. Στη δε Άνδρο, το 67% των κατοίκων του νησιού εμφανίστηκε θετικό στην εγκατάσταση ανεμογεννητριών, όχι όμως κοντά στην περιοχή κατοικίας τους. Αξιοσημείωτο ήταν ότι μόνο το 57% πίστευε ότι η αιολική ενέργεια θα ήταν η λύση στις ενεργειακές αιχμές του νησιού, ενώ το 31% προτιμούσε ως λύση την συνέχιση της αξιοποίησης του σταθμού πετρελαίου του νησιού, παρά το γεγονός ότι ο τελευταίος είναι εγκατεστημένος στο εσωτερικό (!) του νησιού, ενώ το 12% δεν είχε άποψη. Μεταξύ αυτών που προτίμησαν την αιολική ενέργεια, μόνο το 28% θα αποδεχόταν να καταβάλλει επιπρόσθετο τίμημα για την παραγωγή "πράσινης ενέργειας", ενώ στην πλειοψηφία τους, οι ανησυχίες που συνδέονταν με την ανάπτυξη της αιολικής ενέργειας, αφορούσαν κυρίως την αισθητική υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι σε αντίθεση με όσα παρατηρήθηκαν στη Σκόπελο, κατά το έτος 2005 υπήρχε ελάχιστο ενδιαφέρον στις Ελληνικές νησιώτικες περιοχές για την προώθηση της "αιφόρου ανάπτυξης" τους, παρά το ότι αυτή ως έννοια είχε ήδη αρχίσει να "επιβάλλεται" διεθνώς από το έτος 1992.

Οι απόψεις των τοπικών κοινωνιών, φαίνεται ωστόσο ότι άρχισαν να προσανατολίζονται σε μια πιο "αιφόρο" κατεύθυνση στις μέρες μας, εξαιτίας της ολοένα αυξανόμενης ανάγκης για τη διαφύλαξη των εδαφών και τη διαφύλαξη των φυσικών πόρων, λόγω αφενός των κλιματικών αλλαγών (που ανύψωσαν πλέον ορατά –και ίσως εξόφθαλμα- τις θερμοκρασίες στα Ελληνικά νησιά) και αφετέρου λόγω της συνεχιζόμενης τουριστικής ανάπτυξης και των ενεργειακών και περιβαλλοντικών πιέσεων που αυτή συνεπάγεται (ας σημειωθεί ότι οι τοπικές αρχές δεν έχουν επί του παρόντος εκτιμήσει την τουριστική φέρουσα ικανότητα της νήσου Σκοπέλου (Michalena, 2007). Άλλωστε, οι μαρτυρίες των τοπικών φορέων δείχνουν ότι η νήσος Σκόπελος βρίσκεται σε μία κρίσιμη καμπή της ανάπτυξης της (AgroParisTech – ENGREF, 2007) η οποία χαρακτηρίζεται από μια οικονομία με όλο και πιο έντονο ενδιαφέρον για τις "άτυπες σχέσεις", την πολυαπασχόληση και την τυποποίηση των συναλλαγών.

4. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ

Είδαμε ότι η Σκόπελος αποτελεί ένα νησί με πολλούς φυσικούς πόρους τους οποίους οι Αρχές επιθυμούν να θέσουν στην υπηρεσία μιας ποιοτικής τουριστικής ανάπτυξης. Από την άλλη, η αυξανόμενη εμπορευματοποίηση των αγροτικών, παραδοσιακών και χειρο-

τεχνικών δραστηριοτήτων που παρατηρήθηκε, καθώς και η ανάγκη για συμπληρωματικά εισοδήματα οδηγεί στην ευρύτερη προώθηση προϊόντων που αρχικά προορίζονταν για οικογενειακή κατανάλωση και στην επιθυμία δημιουργίας περισσότερων πόλων τουριστικών κατευθύνσεων μέσω επενδύσεων σε νέους εξοπλισμούς και χώρους (π.χ. δημιουργία μαρίνας στον Έλιο). Η μη ύπαρξη δισταγμών για την ανάπτυξη καινοτόμων εξοπλισμών, αρκεί αυτοί να συνδέονται με την εξασφάλιση επιπρόσθετου εισοδήματος, καθώς κι η διάθεση σύνδεσης των τριών τομέων οικονομικής δραστηριοποίησης (πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς) έχουν πλέον στόχο την ποιοτική (και όχι ποσοτική) περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού, καθώς και τη χρονική του επέκταση, πέραν των δύο βασικών μηνών τουριστικής έντασης (Ιουλίου και Αυγούστου). Τα ενδιαφέροντα των επισκεπτών για συγκεκριμένες δραστηριότητες στο νησί, καθώς και η διάθεση δημιουργίας πολλαπλών χωρικών πόλων απορρόφησης της τουριστικής ροής (Michalena, 2007), ευνοούν την ανάπτυξη πολλών ειδικών μορφών τουρισμού (οικοτουρισμού, θρησκευτικού, συνεδριακού κλπ, τουρισμού), καθώς και την ανάγκη τοπικών, διεσπαρμένων ενεργειακών αναγκών.

Κατόπιν των παραπάνω είναι προφανές ότι η προσπάθεια ένταξης των ΑΠΕ στην τουριστική δραστηριοποίηση της νήσου Σκοπέλου θα πρέπει να βασιζέται στην αξιοποίηση του συνόλου των τοπικών ενεργειακών πόρων και στη χρήση τους σε όλες τις παραγωγικές δραστηριότητες του νησιού. Με στόχο να περιορισθούν οι περιβαλλοντικές και οικονομικές συνέπειες του μαζικού τουρισμού, αλλά και με στόχο να παραμείνει ο ενεργός πληθυσμός στο νησί, θα πρέπει να δοθεί προσοχή στη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος καθώς και στην ανάπτυξη συγκεκριμένων σχεδίων δράσης που να ευνοούν τη διαφοροποίηση αυτή. Πέρα από το γεγονός ότι η συγκέντρωση της τουριστικής δραστηριοποίησης στο νησί κατά τους θερινές μήνες, συμπίπτει με την ύπαρξη άφθονου δυναμικού ανανεώσιμων πηγών ενέργειας –κυρίως αιολικής, ηλιακής και βιομάζας–, η χρήση ΑΠΕ συνίσταται τόσο για την ανάπτυξη θεματικών τουριστικών δραστηριοτήτων, όσο για τη δυνατότητα σύνδεσης του τουρισμού με άλλες παραγωγικές δραστηριότητες. Στο πλαίσιο αυτό και για την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού θα απαιτηθούν εξειδικευμένες λύσεις και τεχνολογίες (δεξαμενές νερού, συστήματα αφαλάτωσης, επαναδιαστασιοποίηση συστημάτων αποχέτευσης, κ.λπ.) στις οποίες περιλαμβάνονται οι τεχνολογίες ΑΠΕ, λόγω των ειδικών χαρακτηριστικών τους: Τα έργα ΑΠΕ εμπεριέχουν χαρακτήρα προσαρμογής σε όλους τους τομείς οικονομικής δραστηριότητας, επιτρέπουν την ενεργειακή τροφοδότηση διάσπαρτων παραγωγικών διαδικασιών, παρουσιάζουν ευκολία εξάπλωσης και επέκτασης, δυνατότητα αποθήκευσης του παραγόμενου ρεύματος, ενεργειακή αυτονομία σε απομακρυσμένες περιοχές, ακόμα και δυνατότητα παροχής του πλεονάσματος παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας –μέσω της διασύνδεσης Σκοπέλου-Βόλου– στην Ηπειρωτική Ελλάδα.

Η πρόσφατη τάση εξωτερίκευσης του νησιού προς τις αγορές της Ηπειρωτικής Ελλάδας και των λοιπών νησιών των Σποράδων, καθώς και η πρόσφατη διάθεση (και γνώση) αξιοποίησης των Ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων, υπογραμμίζει τη δυνατότητα πραγματοποίησης της ως άνω προσπάθειας.

Για τη μεγιστοποίηση, ωστόσο, του παραγόμενου οφέλους από τις ΑΠΕ, θα πρέπει να συντρέχουν οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

- η αποτίμηση της ενεργειακής και τουριστικής φέρουσας ικανότητας του νησιού,
- η ανάπτυξη των δικτύων ανάμεσα στους διαφορετικούς πόλους του νησιού και η διεύρυνση δυνατότητας συνεργασίας με τα υπόλοιπα νησιά για την ανάπτυξη ενός σχεδίου δράσης που θα αξιοποιεί τις ενεργειακές ιδιαιτερότητές τους και θα επωφελείται των συμπληρωματικών τους πλεονεκτημάτων,
- η εφαρμογή και ενίσχυση εργαλείων όπως ο καθορισμός των χρήσεων γης, και τα οικονομικά κίνητρα για τη διατήρηση των αγροκαλλιέργειών και άρα τη διατήρηση των φυσικών πόρων,
- η περαιτέρω ευαισθητοποίηση του κοινού της Σκοπέλου σχετικά με τη διαφύλαξη του οικολογικού χαρακτήρα του νησιού τους, απέναντι σε απειλές τόσο εσωτερικής όσο και εξωτερικής προέλευσης,
- η περαιτέρω ενθάρρυνση για την παραγωγή τοπικών προϊόντων και την ανάπτυξη τοπικών καλλιτεχνικών εργαστηρίων,
- η διαφύλαξη του αυθεντικού κοινωνικού ιστού και των κλειστών (και ευέλικτων) "οικογενειακών" και "φιλικών" κυκλωμάτων που προστατεύουν από "εξωγενείς κινδύνους",
- η ενίσχυση των αρμοδιοτήτων και ικανοτήτων της τοπικής διακυβέρνησης,
- η αξιοποίηση της σημαντικής Ευρωπαϊκής υποστήριξης στην εφαρμογή καινοτόμων προγραμμάτων, στην ανάπτυξη των τοπικών πρωτοβουλιών και στην εύρεση ενός μηχανισμού αποτελεσματικής παρακολούθησης και εκτίμησης των επιδοτούμενων έργων,
- μια στρατηγική προώθησης της "τοπικής παραγωγής και κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας" (όποτε και όπου ακριβώς χρειάζεται),
- η ενημέρωση των νησιωτών για τις χρήσεις ΑΠΕ στις διάσπαρτες εφαρμογές (θερμικήπια, αφαλάτωση, βιοκλιματικές κατασκευές κτιρίων, κλπ.)
- η ενίσχυση της ιδέας της τοπικής επιχειρηματικότητας και της ειδικής επιμόρφωσης σε ό,τι αφορά την εγκατάσταση και λειτουργία των έργων ΑΠΕ,
- η επαναξιοποίηση των παραδοσιακών δραστηριοτήτων και του τρόπου

σύνδεσή τους με τον τουρισμό μέσω των ΑΠΕ,

- η διερεύνηση της δυνατότητας παραγωγής ενέργειας και βιοκαυσίμων από βιομάζα και της διαχείρισης αποβλήτων για την παραγωγή βιοαερίου
- η ενθάρρυνση ξένων ιδιωτικών κεφαλαίων για επενδύσεις κυρίως στην εκμετάλλευση της ηλιακής ενέργειας μέσω της εγκατάστασης φωτοβολταϊκών συστημάτων.

Περιοριστικές επίσης παράμετροι της ανάπτυξης ΑΠΕ θα πρέπει να μελετηθούν: Πέραν των γνωστών τεχνικών περιορισμών (χωρητικότητα δικτύου, κ.λπ.), οι παράμετροι που περιορίζουν τη χωροθέτηση είναι σημαντικές: Ακόμα και αν υπάρχουν αραιοκατοικημένες περιοχές στο νησί και ακόμα και αν αυτές ευνοούν την εγκατάσταση ανεμογεννητριών για παράδειγμα, η εγγύτητα στο αεροδρόμιο της Σκιάθου μπορεί να πρέπει να ελεγχθεί ως πιθανή περιοριστική παράμετρος στη χρήση αιολικής ενέργειας). Το ίδιο και η ύπαρξη των μεγάλων εκτάσεων ιδιόκτητων δασών (υπενθυμίζουμε ότι πρόκειται για ποσοστό 49% επί της συνολικής έκτασης του νησιού). Γενικότερα, προτείνεται η προώθηση ειδικού χωροταξικού σχεδιασμού για χρήσεις ΑΠΕ σε τοπικό επίπεδο (εφόσον το Εθνικό Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις ΑΠΕ δεν έχει ακόμα οριστικοποιηθεί και θεσμοθετηθεί) (Michalena, 2007).

Η ένταξη του κοινωνικού στοιχείου στην προσπάθεια αυτή, κρίνεται αναγκαία: Ειδική έμφαση θα πρέπει να δοθεί σε θέματα περαιτέρω σφυγμομέτρησης των απόψεων και της ενημέρωσης των κατοίκων για την ύπαρξη καινοτόμων ενεργειακών τεχνολογιών. Θα αναφερθούμε εδώ στο παράδειγμα της νήσου Μήλου, η οποία φιλοξενεί κάθε χρόνο σταθερά δύο ενεργειακά συνέδρια (ένα για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειες, και ένα για την ενεργειακή αξιοποίηση στα κτίρια), γεγονός που έχει προσδώσει στο νησί το χαρακτηρισμό του "νησιού της εκπαίδευσης πάνω στην πράσινη ενέργεια".

Οι δε δημοσκοπήσεις ενδείκνυνται για την ακριβή γνώση των απόψεων των κατοίκων, την επισήμανση και την εκτίμηση των πιθανών η πραγματικών τοπικών προβλημάτων, καθώς και την ανάδειξη των κύριων αξόνων των παρεμβάσεων που θα πρέπει να ακολουθηθούν. Οι δημοσκοπήσεις μπορούν να ακολουθούν μια συγκεκριμένη (επιτυχημένη ή όχι) απόπειρα εγκατάστασης ΑΠΕ, ή απλώς να προηγούνται της πραγματοποίησης μιας ιδέας. Για παράδειγμα, σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Σκωτία ανάμεσα σε 307 τουρίστες της ευρύτερης περιοχής ενός αιολικού πάρκου, προέκυψε ότι τα αιολικά πάρκα δεν θεωρείται ότι έχουν αρνητική επίδραση στην τουριστική επίσκεψη ούτε αποτελούν λόγο αποτροπής τουριστικών επισκέψεων στο μέλλον. Αντίθετα, η έρευνα κατέδειξε ότι η πλειονότητα των ερωτηθέντων τουριστών βλέπει πολύ ευνοϊκά τη δημιουργία ενός κέντρου πληροφόρησης στην περιοχή για την τεχνολογία και τη λειτουργία των αιολικών πάρκων (The British Wind Energy Association, 2002). Σε Ελληνικό χώρο, δημοσκόπηση που έλαβε

χώρα στη Μήλο επιβεβαίωσε την άποψη των κατοίκων ότι η γεωθερμία επιφέρει αρνητικές συνέπειες στις αγροκαλλιέργειες και στην αλιεία, αλλά όχι στον τουρισμό. Οι δύο αυτές δημοσκοπήσεις ενθάρρυναν την ιδέα χρήσης ΑΠΕ σε διάφορες τουριστικές εφαρμογές. Πολλά παραδείγματα "εσφαλμένης" χωροθέτησης (όπως για παράδειγμα η χωροθέτηση αιολικού πάρκου στη νήσο Άνδρο), θα μπορούσαν να αποφευχθούν εάν μια δημοσκόπηση μεταξύ των κατοίκων είχε προηγηθεί: Σύμφωνα με έρευνες (Wolsink, 2000), η αισθητική υποβάθμιση της περιοχής (σε ποσοστό 60%), η ηχητική ρύπανση (σε ποσοστό 48%) και οι παρεμβάσεις στις τηλεπικοινωνίες, είναι οι βασικότερες αρνητικές συνέπειες που θα μπορούσε να προκαλέσει η εσφαλμένη χωροθέτηση αιολικών συστημάτων. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή βιβλιογραφία ωστόσο, οι κάτοικοι των περιοχών που βρίσκονται πλησίον ανεμογεννητριών δεν ενοχλούνται (Wolsink, 2000). Αντίθετα στη δημοσκόπηση της Άνδρου κυριαρχεί το φαινόμενο "not in my back yard"². Γενικά, οι δημοσκοπήσεις αποκάλυπτουν τις προσδοκίες και τη γνώση του τοπικού κοινωνικού στοιχείου και αναδεικνύουν συγκεκριμένες προτάσεις διαμόρφωσης χωρικών και ενεργειακών πολιτικών, και εντοπίζουν τα όρια και τις ευκαιρίες της τοπικής διακυβέρνησης.

Η περαιτέρω αξιοποίηση των Ευρωπαϊκών επιδοτήσεων επίσης, αποτελεί ευκαιρία που δεν πρέπει να χαθεί. Η πρόσδωση στο νησί της Σκοπέλου της ταυτότητας της "οικολογικής νήσου", έτσι ώστε να αξιοποιούνται πιο εύκολα οι δράσεις και οι επιδοτήσεις που προορίζονται για νησιά με προστατευμένη βιοποικιλότητα και μοναδικό φυσικό πλούτο, είναι μία πρόταση συντήρησης και προβολής της φυσικής κληρονομιάς του νησιού. Στην πορεία του χαρακτηρισμού αυτού, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας μπορούν να παίξουν σημαντικό ρόλο, αφού οι εξοπλισμοί και έργα που συνδέονται με αυτές παραπέμπουν σε στοιχεία εθνικής κληρονομιάς (ανεμόμυλοι στη Μύκονο, υδρόμυλοι στο Λασιίθι). Άλλωστε *"η εισαγωγή ενεργειακών υποδομών καινοτόμου χαρακτήρα [σε έναν τόπο], συμβατών με τις Κοινοτικές και διεθνείς προδιαγραφές [...] συνεισφέρει στην πιο αποτελεσματική προβολή του τόπου αυτού"* (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001).

Οι παραπάνω δράσεις θα επιτρέψουν την ήπια ένταξη των νέων ενεργειακών συστημάτων στη νήσο Σκόπελο και θα επιφέρει τουριστική ανάπτυξη με αιεφόρο χαρακτήρα, δεδομένου ότι θα επιτευχθεί ισορροπία ανάμεσα στους τρεις βασικούς πυλώνες της ανάπτυξης του νησιού: Σε κοινωνικό επίπεδο, η διάθεση ενασχόλησης των νέων με τις νέες ενεργειακές και τουριστικές δραστηριότητες θα έχει ως όφελος για το νησί την παραμονή τους σε αυτό. Σε οικονομικό επίπεδο, θα επέλθει αύξηση των κατά κεφαλήν εισοδημάτων, τόσο από την ενασχόληση με τις νέου τύπου παραγωγικές δραστηριότητες, όσο και από τη μείωση των δαπανών για την εξασφάλιση ενεργειακών ανεφοδιασμού. Σε περιβαλλοντικό επίπεδο, θα διευκολυνθεί η προσπάθεια των Τοπικών Αρχών χαρακτηρισμού του νησιού,

² Όσο πιο μακριά βρίσκονται οι ανεμογεννήτριες από τον τόπο διαμονής τόσο πιο αποδεκτές είναι.

ως "οικολογικό" και θα επιτραπεί η απορρόφηση κονδυλίων για περιοχές "ειδικού χαρακτήρα" (προστατευόμενες, κ.λπ.).

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι πρόσφατες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες και η ανάγκη ανάπτυξης τουρισμού με χαρακτηριστικά αειφορίας, όχι απλώς ευνοούν την τοπική ανάπτυξη των έργων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, αλλά τις αναδεικνύουν και ως απαραίτητο σύμμαχο. Οι Ελληνικές νησιώτικες κοινωνίες, φαίνεται πως αρχίζουν να διαγιγνώσκουν, αποδέχονται, και συνειδητοποιούν το γεγονός αυτό και να διαμορφώνουν στρατηγικές και συνθήκες εντατικοποίησής του. Οι απομονωμένες περιοχές με περιορισμένα γεωγραφικά όρια (όπως π.χ. η νήσος της Σκοπέλου), μπορούν να αποδειχθούν εξαιρετικοί πόλοι υποδοχής καινοτόμων ενεργειακών τεχνολογιών υπό τις προϋποθέσεις μιας στρατηγικής βασισμένης σε προτεραιότητες, μελέτες και κατάλληλο σχέδιο δράσης.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Βασταρδή Μ., Αμπελιώτης Κ., Βαμβακάρη Μ. και Χρυσικοπούλου Π. (2005) "Διερεύνηση της στάσης των κατοίκων της Άνδρου απέναντι στα αιολικά πάρκα" 3^ο Εθνικό Συνέδριο: *Προτεραιότητες και Προοπτικές-Προς το Στόχο του 2010*, Αθήνα: Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο – Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας.
- Κοκκώσης Χ. και Τσάρτας Π. (2001) *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική.
- Κουτσερής Ε. (2008) "Έρευνα προσφοράς και ζήτησης της τουριστικής ανάπτυξης στη νήσο Σκόπελο και στις Β. Σποράδες με στόχο τη νέα μορφή του εναλλακτικού τουρισμού", στο Ιακωβίδου Ο., *Πρακτικά του Μεσογειακού Συνεδρίου για την Κοινωνιολογία του Τουρισμού (Mediterranean Tourism Beyond the Coastline: New Trends in Tourism and the Social Organisation of Space)*, 633-661.
- Πολύζου Ο., Μενεγάκη Μ. και Σταματάκη Σ. (2005) "Γεωθερμική ανάπτυξη και κοινωνία – Η περίπτωση της Μήλου", 3^ο Εθνικό Συνέδριο: *Προτεραιότητες και προοπτικές-προς το στόχο του 2010*, Αθήνα: Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο – Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας.
- Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ) (1996) Απόφαση 5933/1996.
- Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ) (1998) Απόφαση 2993/1998.
- Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ) (2000) Απόφαση 2239/2000.

Ξενόγλωσση

- AgroParisTech – ENGREF (2007) "Quel développement local durable pour l'île de Skopelos", Rapport par l'étude visite des étudiants d'ENGREF sur l'île de Skopelos.
- Argiriou A., Balaras C., Daskalaki E., Gaglia A., Gountelas G., Moustris K., Santamouris M. και Vallindras M. (1991) "Energy audits in public and commercial buildings in Greece", Proceedings of the 3rd European symposium on soft energy_action at the local level, Chios (Hellas) 11-14 September.
- Chen F., Duic N., Alves L-M. and Carvalho M. (2007) "Renewislands-Renewable energy solutions for islands", *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 11: 1888-1902.
- Dalton G., Lockington D. and Baldock T. (2007) "A survey of tourist operator attitudes to renewable energy supply in Queensland, Australia", *Renewable Energy*, 32: 567-586.
- Karagiorgas M., Tsoutsos Th. και Moιά-Pol A. (2007) "A simulation of the energy consumption monitoring in Mediterranean hotels Application in Greece", *Energy and Buildings*, 39: 416-426.
- Kelly J., Haider W., Williams P. and Englund K. (2007) "Stated preferences for eco-efficient destination planning options", *Tourism Management*, 28: 377-390.
- Michalena E. (2007) "Rapport sur la mission "Valorisation de ressources locales dans une perspective de developpement insulaire durable : le cas de l'île de Skopelos"", l'Ecole AgroParisTech – ENGREF.
- The British Wind Energy Association (2002) "Tourist Attitudes towards Wind Farms", Research Study conducted for Scottish Renewables Forum & the British Wind Energy Association, Summary Report.
- Wolsink M. (2000) "Wind power and the NIMBY-myth: institutional capacity and the limited significance of public support", *Renewable Energy*, 21: 49-64.